

ЈОВАН РОМЕЛИЋ
ТАТЈАНА ПИВАЦ
КРИСТИНА КОШИЋ*

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА СТАРОГ ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА НОВОГ САДА ПО МОДЕЛУ Х. ДУ КРОС

Садржај: Градска насеља су амбијенталне, али и комплексне културне туристичке вредности у којима се комбинују разноврсни елементи атрактивности архитектуре, савремена остварења, центри су културног, уметничког и спортског живота итд. Посебно место у културним туристичким кретањима заузимају стара градска језгра. Она су комплементарне амбијенталне вредности и веома су важни као елементи атрактивности и комплексних мотива, те им се у политици развоја мора посветити посебна пажња. На примеру старог градског језгра Новог Сада је извршена туристичка валоризација по моделу Хилари ду Крос, односно утврђена је могућност примене матрице тржишне привлачности/робусности на унапређењу културног туризма.

Кључне речи: Нови Сад, старо градско језгро, тржишна привлачност, робусност

Abstract: Cities are ambiental, but also complex cultural tourist motifs. Different elements are combined in them, such as: attractiveness of architecture, modern accomplishments, centers of cultural, artistic and sports life etc. Old city centers play an important role in cultural, tourist movements and they are unavoidable when visiting a city. They are complement ambiental motifs, extremely important as elements of attractiveness and complex motifs and therefore in the policy of tourist development they should be given special attention. Example tourist valorization of the old city centre of Novi Sad has been conducted according to the Hillary du Cros model, i.e. the applicability of the market appeal/robusticity matrix on cultural tourism development has been estimated.

Key words: Novi Sad, old city center, market appeal, robusticity

Културно-историјски објекти у старом градском језгру Новог Сада

Нови Сад је по свом постанку, релативно млад град који датира с краја XVII века. Развио се из малог насеља на Дунаву насупрот Петроварадина, које је опслуживало егзистенцијалним потребама Петроварадинску тврђаву. Од самог настанка града проистекла је урбана насеобина која има свој историјски ход, а на тој историјској основи је настала и културно-историјска баштина Новог Сада као антропогене туристичке вредности. Кључ узрока развоја иако временски релативно кратке, ипак снажне демографске привредне и културне експанзије, се крије у градском, одличном географском положају. Тај положај је условио да се Нови Сад

* Др Јован Ромелић, редовни професор ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

Мр Татјана Пивац, асистент, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

Мр Кристина Кошић, асистент, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

Рад представља резултате истраживања пројекта 146019 које финансира Министарство науке и заштите животне средине Србије.

развије у снажан центар ка коме гравитирају околна насеља. Данас је то центар са многобројним функцијама и великим потенцијалом, који ће у наредном времену имати велике могућности експанзије (Група аутора, 2002).

Најстарији део града је предео данашње Дунавске и Змај Јовине улице. То је старо градско језгро које представља најраније насељено градско подручје, те је само по себи подручје од изузетног историјског значаја. Овај део града је значајан и по томе што је у њему било средиште економског, културно-просветног и политичког живота града.

Главни новосадски трг-**Трг слободе** настао је у 18. веку, а објекти којима је окружен, различитих стилских обележја, потичу с краја прве половине 19. и почетка 20. века. На тргу се налази монументални споменик Светозару Милетићу (1826-1901) дело Ивана Мештровића. Сам трг је место окупљања људи и одржавања бројних манифестација. Од самог свог настанка се наметнуо својим положајем као нуклеус градске вароши. Одувек је место које је привлачило људе да се на њему окупљају. То место је прерасло у политички и друштвени центар Новог Сада. Објекти од културно-историјског значаја у старом центру града су: **Магистрат-Градска кућа** је по својој монументалности најзначајније здање градитељског наслеђа Новог Сада изграђено 1895. године у неоренесансном стилу према пројекту Ђерђа Молнара, по угледу на Градску кућу у Грацу. Над главном фасадом доминира високи торањ који је био намењен за ватрогасно надгледање. Унутрашњост зграде је једноставна-пословна, а једино је богато украшена свечана сала на првом спрату. Градска кућа је утврђена за споменик културе; **Гранд хотел "Мајер"** је здање изграђено 1892/93. године и за то време био је то велики и луксузни хотел. После Другог светског рата ова зграда је била познатија као Дом ЈНА. Изграђена је у стилу еклектике, са тежиштем на необароку, симетричне фасаде богате пластичне декорације и балконом на средини првог спрата. Поред архитектонске вредности, зграда има историјско-културну вредност. У њој је 1918. године одржана Народна скупштина на којој је донета одлука о присаједињавању Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији. Овај објект је проглашен спомеником од великог значаја; **Католичка црква-Име Маријино** је највећа католички сакрални објект изграђен 1895. године у средишту старог градског језгра Новог Сада. Изграђена је у потпуности у неоготичком стилу по пројекту Ђерђа Молнара. Високи торањ (72 м) стреми ка небу, зидове са спољне стране подупиरे 22 контрафора између којих су високи прозори са преломљеним луком. Стрми кров је покривен плочама жолнаи керамике што данас чини велики допринос амбијентално-урбанистичким вредностима старог језгра града. У храму се налазе четири олтара, а на прозорима се налазе витражне композиције најважнијих католичких светитеља. У њој се последњих година одржавају концерти духовне музике (искоришћена је сјајна акустика објекта); **"Гвоздени човек"** је двоспратна угаона кућа која је данашњи изглед добила 1908. године. Направљена је у стилу сецесије. На самом углу зграде је ниша у којој је смештен "гвоздени човек" (војник у тешком оклопу), а иза ње се налази мања купола; **Танурџићева палата** је најупечатљивији стамбено пословни објект у старом језгру Новог Сада. Никола Танурџић је крајем тридесетих година овог века саградио палату по којој ће га град памтити. Зграда има пет спратова, имала је 14 локала, најсавременије опремљен биоскоп "Рекс" са 700 седишта, 36 комфорних станова, а 1940/41. године је дограђен и савремени хотел "Рекс"; **Католичка плербанија или зграда Жупног двора** је изграђена 1808. године. На плочи изнад врата је на латинском језику записана година изградње и име пројектанта. Католичка плербанија спада у највреднија архитектонска дела прелазне епохе барока у класицизам. Током близу 200 година њеног постојања ништа није додавано ни одузимао што уз несумњиве стилско-архитектонске вредности доприноси њеним раритетним квалитетима и због тога се налази у списку заштићених културних

добра; Садашња **Синагога**, пета по реду, са зградама школе и општине саграђена је 1906. године по пројекту будимпештанског архитекте Липота Баумхорна, по чијим су плановима на територији Аустро-угарске монархије изграђене 22 синагоге. Конципирана је у традиционалном духу, са стилским обележјима сецесије и везује се за најбоља остварења бечких и пештанских архитеката. После Другог светског рата Синагога готово да више није служила у сврхе због којих је изграђена. Због добре акустике, 1966. године почела је да се користи за одржавање концерата и приредби. Новосадска Синагога је проглашена спомеником културе; **Улица Змај Јовина** заједно са Дунавском, чини окосницу друштвеног, јавног, културног и политичког живота Новог Сада, како у прошлости тако и сада. У прошлости се звала Главна улица. Била је трговачка улица са безброј трговачких радњи (са текстилном робом, књижара, галантеријска роба, шеширцијска, гвозђарска радња, радња за продају алкохолних пића, касапска радња, кројачка, ципеларска, стакларска радња, папирница, пиљарница...). Своју карактеристику трговачке улице задржала је до данас; "**Својина**" је једна је од највећих старих зграда у Змај Јовиној улици изграђена пре 1830. године у класицизму. Назив потиче од тога што је била својина Српске православне црквене општине. Касније су у њој били смештени први Градски одбор, Окружни и Срески суд. У дворишту је 1901. године подигнут фотографски атеље Петра Попадића у којем је касније био смештен први новосадски биоскоп "**Корзо**" (1912-1930). Комплекс старог биоскопа утврђен је за споменик културе; **Ралетићева кућа** је најстарија у граду на којој је сачуван укупан спољни изглед. Саграђена је 1751. године, значи свега три године после добијања Привилегија. Стрми кров, масивни зидови и начин декорације на фасадама сведоче о раном, барокном карактеру градње. Кров на кући је једини сачувани кров у граду из времена барока; **Кућа "Код белог лава"** је позната као најстарија новосадска кућа. Помиње се још 1720. године као кућа сапунције Стојана Маслака. Крајем 18. века припада Манојлу Јанковићу, преводиоцу, књижару, штампару, писцу. Он у овој згради отвара прву штампарију у Новом Саду и прву књижару европског стила. То је типична кућа имућног занатлије. Године 1991. на згради је постављена спомен-плоча у знак обележавања 200. годишњице штампарства; **Владичин (епископски) двор са црквом Св. Ђорђа** и зградом Гимназије представља духовно средиште града. Данашњи изглед Владичин двор је добио 1901. године за време владике Митрофана Шевића. Зграда представља симбиозу византијских и источњачких архитектонских елемената, а придодати су и неки елементи наших средњовековних манастира тако да је добијена једна сасвим оригинална визура оплемењена употребом разноврсних квалитетних материјала. Посебне драгоцености Двора чине лепо резана камена пластика око прозора, разноврсне каљеве пећи које су произведене у најпознатијим европским фабрикама, велики број портрета наших познатих сликара и два грба Бачке епархије исклесана у камену. Владичин двор је седиште бачких епископа од 1901. године до данас; **Саборна црква Св. Ђорђа** је данашњи изглед добила 1902-1905. године, такође, у време бачког владике Митрофана Шевића. У унутрашњости цркве доминира иконостас развијеног типа са богатом резбаријом, а који је наручен у Будимпешти. Познати српски сликар Паја Јовановић је насликао 33 иконе, а млади сликар Стеван Алексић 6 зидних композиција. На прозорима се налази 13 витражних композиција са ликовима светитеља и средњовековних српских личности. Саборна црква са иконостасом и зидним сликама спада у заштићено културно добро; **Платонеум** се налази се на углу улица Светозара Марковића и Златне греде. Зграда потиче из 18. века. Потпуно је реновирана 1852. године у стилу класицизма са елементима романике. Назив зграда носи по Платону Атанацковићу, својевремено владици бачком. Од 1864. године она је била седиште Матице српске, бачких епископа, Српске читаонице, Мушке реалне гимназије, Мађарске гимназије, Индустијске занатске

школе, Више педагошке школе, Новосадског универзитета. Године 1981. трајно је уступљена Војвођанској академији наука (данас српска академија наука, одељење у Новом Саду). Декоративни систем примењен на фасадама "Платонеума" оцењен је као највреднији у граду изведен у одликама стила романтизма; **Грчка школа** се налази у истоименој Грчкошколској улици. Изнад главног улаза је плоча од ружичастог камена са уклесаним текстом на грчком језику: "Грчка школа обновљена 1821. године слогом и прилозима". Школу су основали Грци и Цинцари. После Другог светског рата као и данас користи се као стамбена зграда. Зграда је од великог културно-историјског и архитектонског значаја; **Николајевска црква** је најстарија православна богомоља у Новом Саду. То је једнобродна грађевина подигнута пре 1730. године, а посвећена је преносу моштију Светог Николе у Бари. Године 1848/49. разорена је у буни да би 1864. године била обновљена прилогом многоструке добротворке Марије Трандафил. Иконостас је израдио Павле Симић. Зидне слике се приписују Димитрију Петровићу, Николи "Керефеки" Димишићу и Живку Петровићу. Николајевска црква са иконостасом је заштићено културно добро; **Дунавска улица** је једна од најстаријих, а свакако је најромантичнија улица у Новом Саду. Ова улица је учртана у старим картама као прва улица којом насеље Нови Сад излази на Ержебет језеро, које се налазило на месту данашњег Дунавског парка. Већина кућа у Дунавској улици је настала почетком 18. века и изузетне су културно-историјске и архитектонске вредности.

Урбано језгро старог Новог Сада, коме припада Трг слободе, Змај Јовина и Дунавска улица, је мултифункционалан и атрактиван простор екипиран разноврсним и вансеријским садржајима од којих се неки могу наћи само у овом делу града. Због тога је старо градско средиште врло привлачно за велики број становника не само града већ и ширег градског и гравитационог подручја. Не треба заборавити да је урбанистичко планирање уређења и грађења града доприносило стварању привлачне слике Новог Сада - модерног града са културним идентитетом.

Старо урбано језгро Новог Сада је туристички локалитет који привлачи екскурзисте својим културним, археолошким и едукативно-природњачким вредностима. Град би требао да организује културно-уметничке и забавне приредбе у историјским грађевинама и да на тај начин удахне један нови живот (Пивац Т, 2004).

Положај, приступачност и уређеност

Туристима није све једно у каквој ће се средини кретати и под којим условима. Тај простор треба да буде организован, уређен и опремљен. Ради задовољења изражених потреба туриста није потребно само постојање потенцијала. Да би услуга била комплетна потребно је простор опремити адекватном опремом, коју називамо туристичком. Планирање туристичког уређења простора је креативан, али и веома одговоран задатак. Тежња туристичког уређења простора је да се планирањем максимизирају позитивни ефекти у простору, а да се негативни минимизирају (Кицошев, Дунчић 1998.).

Положај језгра града Новог Сада је изузетан, пешаци могу бројним попречним улицама врло лако доћи у сам центар, близу су аутобуске станице које воде у друге делове града, такси станица је у близини Трга, а за аутомобиле постоје паркинзи. Старом језгру града се аутомобилом може прићи из више улица. Са Булевара Михајла Пупина воде попречне улице-Иво Лола Рибар којом се улази у Дунавску улицу и улица Модене којом се излази на Трг слободе. Улице Његошева, Лазе Телечког, Милетићева (делом су отворене за саобраћај), Пашићева и Светозара Марковића излазе на Трг и Змај Јовину улицу.

Највећи ауто-паркинг се налази код робне куће "Базар" на Булевару Михајла Пупина. Иза Српског народног позоришта, у улици Јосифа Руђанина, се налази монтажни пакринг, а постоји паркинг и на Трифковићевом тргу. Све споредне улице се, такође користе за паркирање. Због великог броја становника у Новом Саду (према попису из 2002. године Нови Сад је имао 250 000 становника), као и постојањем великог броја пословних простора и фирми у самом центру града, ови паркинзи су недовољни. За аутобусе, посебни паркинзи не постоје.

Туристичка опремљеност града се у последњих годину дана значајно побољшала. Поред спомен-плоча на важним објектима, којима су обележени значајни датуми или личности које су ту живеле и радиле, постављени су путокази са називима улица и важних културно-историјских објеката (на Тргу слободе се нпр. налази лепо дизајниран путоказ, а стрелицама су означени у ком правцу се налазе Позориште, Катедрала, Змај Јовина улица, Градска кућа и др.). Постављене су и две информативне табле, на улазу у Змај Јовину улицу код Катедрале и у Дунавској улици. Електронска табла постоји само једна у подходнику, а било би пожељно да се поставе компјутери који ће нам давати информације: како да најбрже дођемо до музеја, галерије, који аутобус ће нас одвести до Петроварадинске тврђаве, до Штранда и сл. На неколико места у центру потребно је поставити адекватне будице у којима ће туристи моћи да купе сувенире (касете са музиком тамбураша, мајице, шоље и качкете са амбленом Новог Сада, видео касету са свим значајним споменицима Новог Сада и свакако туристичке књиге града).

Незаобилазни елемент уређења је и осветљење које не треба сматрати само елементом јавне расвете, већ фактором који светлосним ефектима формира амбијент и истиче објекте и просторне елементе. Изузетно је добро решено осветљење Трга слободе, односно објеката који су смештени на тргу: Катедрала, Градска кућа. Извршена је замена попличавања и уграђено је подно осветљење. Важан подухват, који ће допринети стварању још пријатније слике центра града је зеленило. "Градско зеленило" уређује све зелене површине, а постављене су и висеће саксије које додатно оплемењује цео простор центра града. Треба искористити и савремене видове оглашавања и информисања грађана и туриста. Билборди су идеални за информисање о важним културним дешавањима у граду.

Туристички промет

Туристички промет представља значајан показатељ развоја туризма на неком туристичком подручју, а може да се прати на основу података о броју посетилаца, односно туриста и података о оствареном броју ноћења.

Табела 1. Преглед броја туриста за период од 1996. до 2005. год.

Година	Туристи			Ноћења туриста		
	Домаћи	Страни	Укупно	домаћи	страни	укупно
1996.	56021	15054	71075	95053	31264	126317
1997.	50434	14552	64986	88627	30238	118865
1998.	62875	11766	74641	101951	24710	126661
1999.	54041	7426	61467	95749	16436	112185
2000.	74214	13914	88128	133277	28013	161290
2001.	80481	18791	99272	127391	38366	165757
2002.	68826	22364	91190	110547	47620	158167
2003.	49000	24000	73000	77000	52000	129000
2004.	41000	24000	65000	66000	48000	114000

Извор: Републички завод за статистику, Статистички годишњак 1997-2005, Београд

Највеће посете како домаћих, тако и страних туриста, углавном су везане за године када је Нови Сад био домаћин великих светских манифестација, пре свега спортских. Почетком деведесетих година долази до пада промета услед смањења пословних посета, смањеног обима деловања сајма, мањег броја приредби и манифестација и тако даље, који су проузроковани нестабилном политичком и економском ситуацијом у нашој земљи. Највећи број туриста, у посматраном периоду, је било у Новом Саду 2001. године – 99.272, а најмањи 1999. године када је износио 61.467.

Табела 2. Просечна дужина боравка домаћих и страних туриста за период од 1996. до 2001. год.

Година	Просечна дужина боравка	
	домаћи	страни
1996.	1,7	2,1
1997.	1,8	2,1
1998.	1,6	2,1
1999.	1,8	2,2
2000.	1,8	2
2001.	1,6	2
2002.	1,6	2,1
2003.	1,8	2,2
2004.	1,6	2

Просечна дужина боравка домаћих и страних туриста је у износива који су карактеристични за већа градска места и креће се од 1,6 (код домаћих туриста) до 2,2 дана (код страних туриста).

Хилари ду крос-ин модел туристичке валоризације

У планирању одрживог развоја културног туризма на одређеној дестинацији од великог је значаја туристичка валоризација културних добара, тј. процена њихове вредности са становишта туризма. То ће омогућити сагледавање могућности да се ова добра укључе у развој туризма.

Хилари ду Крос (Н. du Cros, 2000) је увела у процес туристичке валоризације дестинације културно-туристичке субиндикаторе и степен њиховог градуирања. Модел је врло комплексан и комплетан, будући да вреднује како туристички, тако и сектор управљања културним добрима, као и за оцену робусности културног добра да прими посетиоце (Хаџић О, 2005).

Субиндикатори у моделу х. ду крос

1. **Туристички сектор** (субиндикатори се оцењују оценом од 0 до 5, бодови се затим сабирају и тржишна привлачност културних добара у туристичком сектору се оцењује на следећи начин: слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60).

Тржишна привлачност старог градског језгра обухвата субиндикаторе (оцене од 0 до 5):

- ❖ *Амбијент* је након недавног преуређења веома добар, те је садашња оцена 4.
- ❖ Старо градско језро Новог Сада је *добро познато ван локалне области*, и предмет је посете великог броја екскурзија, те је оцена 5.
- ❖ Старо градско језро не представља *важан национални симбол*, али има изванредан потенцијал, те је оцена 3.

- ❖ *Може да се исприча “интересантна прича” о старом језгру града, јер поседује значајне грађевине од културног и историјског значаја, а такође су занимљиве и приче о јавним личностима које су живеље и радиле у тим објектима. Према томе, евокативног је карактера и оцена је 4.*
- ❖ *Старо језгро Новог Сада поседује извесне особине које га јасно диференцирају од осталих културних добара, јер представља мултифункционалан простор екипиран разноврсним и вансеријским садржајима од којих се неки могу наћи само у овом делу града, те је оцена 5*
- ❖ *Обзиром на могућности огранизовања бројних приредби (музичке манифестације, дечији фестивали, алтернативна позоришта на отвореном итд.) језгро је привлачно за специјалне потребе, те је оцена 5.*
- ❖ *Градско језгро Новог Сада поседује велики степен комплементарности са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону (манифестациони туризам, наутички туризам, пословни туризам), те је оцена 5.*
- ❖ *Туристичка активност у региону је све јача и организованија, а велику улогу у томе имају Туристички информативни центар града Новог Сада и Туристичка организација Војводине. Међутим, потребно је још чвршће повезивање туристичких и културних радника који би радили на промоцији културног туризма и старог градског језгра, те је оцена 3.*
- ❖ *Дестинација се асоцира са културом, јер представља културно-историјску целину у којој се одржавају бројне културне активности, те је оцена 5.*

Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа

- ❖ *Пристап старом градском језгру је добар, те је оцена 3 (оцене од 0 до 4).*
- ❖ *Транспорт до старог градског језгра Новог Сада је добар, узимајући у обзир како доступност од емитивног центра у унутрашњости земље, тако и у оквиру самог града Новог Сада. Оцена је 3 (оцене од 0 до 3).*
- ❖ *У блиској околини старог градског језгра се налази велики број културних атракција музеји, галерије, позоришта, цркве, Петроварадинска тврђава. Оцена је 3 (оцене од 0 до 3)*
- ❖ *Услугне погодности - паркинг, обележени путеви, доступност информација су на задовољавајућем нивоу и оцена је 3 (оцене од 0 до 5).*

Укупна оцена индикатора туристичког сектора је 51, односно степен тржишне привлачности старог градског језгра је висок. (Слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60).

2. **Сектор менаџмента културних добара** подрумеа нешто другачији систем бодовања)

Културни значај

- ❖ *Естетска вредност старог градског језгра је висока, нарочито након преуређења, те је оцена 2 (оцене од 0 до 2 у првих пет субиндикатора)*
- ❖ *Историјска вредност је такође висока, обзиром да већина грађевина потиче из 18. и 19. века, те је оцена 2.*
- ❖ *Старо градско језгро Новог Сада поседује едукациону вредност и оцена је 1.*
- ❖ *Друштвена вредност је висока, јер је старо градско језгро место окупљања људи и дружења, место одржавања бројних манифестација. Оцена за овај субиндикатор је 2.*

- ❖ *Научно-истраживачка вредност*, под којом бисмо могли да подразумевамо интересовање разних стручњака из области историје, урбанизма, архитектуре, туризма је средња, те је оцена 1.
- ❖ Старо градско језгро Новог Сада не представља *ретко културно добро на дестинацији, односно региону*, јер остали градови у Војводини (Сомбор, Суботица, Зрењанин, Вршац) поседују сличне културно-историјске целине, сличних архитектонских вредности. Оцена је 1 (оцене од 0 до 3).
- ❖ Старо градско језгро је *репрезентативно* и привлачно за туристичке посете, и оцена је 3 (оцене су од 1 до 4).

Робусност

- ❖ Старо градско језгро је у могућности да прими бројне посетиоце, без оштећења, па је према томе *осетљивост културног добра* ниска, и оцена је 3. (оцене су од 0 до 4).
- ❖ Градско језгро Новог Сада је у неколико наврата било у фази репарације, и данас се налази у веома добром стању. *Стање репарације* је одлично, оцена је 4 (оцене су од 0 до 4).
- ❖ Завод за заштиту споменика града Новог Сада *има план управљања старим градским језгром*. Оцена је 5 (оцене од 0 до 5).
- ❖ *Регуларни мониторинг и одржавање* су приступни, јер Завод за заштиту споменика културе града је ангажован на изради упутстава о потреби придржавања одређеним правилима и дозвољеним активностима. Оцена је 4 (оцене од 0 до 5).
- ❖ *Потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стејхолдера* треба вршити обазриво и у оквиру планирања и организовања туризма на дестинацији. Тренутна оцена је 1. (оцене од 0 до 5).
- ❖ *Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање старог градског језгра* свакако постоји, али до сада овај фактор није много утицао на нарушавање његовог амбијента, те се процењује да је оцена 3. (оцене од 1 до 5)
- ❖ *Могућност модификације, као део развоја производа, које не би имале негативан утицај на физичко стање културног добра* постоје, а оне се огледају у побољшању привлачности амбијента старог градског језгра за туристе (уређење зелених површина, уређење Трга слободе за разне манифестације, итд.). Оцена је 4 (оцене од 1 до 5).

Укупна оцена индикатора за сектор менаџмента културних добара је 36, што представља осредњу вредност (осетљивост/мала културна вредност 0 до 20, осредња вредност 21-40 и висока вредност 41-60.

На основу извршене анализе поставља се “матрица тржишне привлачности/робусности” са 9 ћелија, које су означене са М (и,ј) (и,ј=1,2,3) и за свако културно добро се одређује којој ћелији припада, у зависности од оцене коју је добило у претходном поступку оцењивања.

Ћелије су дефинисане на следећи начин:

М (1,1)- висока вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (1,2)-висока вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (1,3)- висока вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

М (2,1)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (2,2)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (2,3)-осредња вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

М (3,1)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и мала тржишна привлачност

М (3,2)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и средња тржишна привлачност

М (3,3)-мала вредност индикатора културна значајност/робусност и велика тржишна привлачност

Табела 3. Матрица тржишне привлачности и робусности

Робусност	41-60	М (1,1)	М (1,2)	М (1,3)
	21-40	М (2,1)	М (2,2)	М (2,3)
	0-20	М (3,1)	М (3,2)	М (3,3)
		0-20	21-40	41-60
Тржишна привлачност				

Извор: Hilari du Cros, 2000.

При формирању туристичког производа треба предвидети посету културном добру које је након вредновања придружено ћелијама М(2,3) и М(1,3). Посета добру са средњом и великом тржишном привлачношћу, али малом вредношћу индикатора културне значајности/робусности, ћелије М(3,2) и М(3,3) може бити предвиђена али тек када се обезбеди такво управљање културним добром које ће онемогућити његово оштећење у току посете туриста. Она културна добра која имају малу тржишну привлачност не могу бити кључне атракције које ће привући већи број туриста М(3,1). Културна добра са високом или осредњом вредношћу индикатора културне значајности/робусности и осредњом тржишном привлачношћу, ћелије М(1,2) и М(2,2) треба да буду на квалитетан начин промовисана, али и предмет пажње конзерватора и менаџера културних добара у циљу одређивања оптималног броја посетилаца са становишта одрживог развоја туризма.

Старо градско језгро Новог Сада се према матрици налази у категорији **М(2,3)** те је подесно за развој туризма на дестинацији, и веома је значајан елемент туристичке понуде града Новог Сада.

Закључак

Задатак овог рада је одређивање тржишне привлачности и робусности старог градског језгра Новог Сада, односно одређивање значаја ових субиндикатора у туристичкој понуди Новог Сада. На основу спроведеног истраживања дошли смо до закључка да старо градско језгро Новог Сада заузима значајно место у посети домаћих и страних туриста, пре свега захваљујући културно-историјском значају објеката који се ту налазе, уређеношћу и атрактивношћу амбијента итд. Оценивање ових и других субиндикатора показало је потребно посветити пажњу конзервацији уз одмеравање посете у оптималним границама које ће допринети смањивању ризика од оштећења очуваних и урушавања споменичких вредности које су већ склоне деградацији како због недовољног одржавања, тако и због неповољног утицаја

атмосферилија на нерезистентан материјал од којих су објекти саграђени. Процес обнављања, односно конзервације, због тога, мора бити редовнији и према томе резултат суда стручњака који ће на компетентан начин одређивати испуњавање потребног нивоа робустности и одмеравати периоде ревитализације. Износи субиндикатора показују да је неопходно на квалитетнији начин промовисати културна добра, што подразумева адекватнију и диференцирану употребу промотивних инструментарија.

ЛИТЕРАТУРА:

- Cros du H. (2000): **Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism in Hong Kong**. Final Report to the Lord Wilson Heritage Trust Council, SAR.
- Кицошев С., Дунчић Д. (1998): **Географске основе просторног планирања**. ПМФ, Институт за географију, Нови Сад
- Хаџић О. (2005): **Културни туризам**. Департман за географију, туризам и хотелијерство – ПМФ, Нови Сад.
- Група аутора (2003): **Нови Сад на длану**. Департман за географију, туризам и хотелијерство – ПМФ, Нови Сад.
- Група аутора (2002): **Културна добра у туристичкој понуди Војводине**. Департман за географију, туризам и хотелијерство – ПМФ, Нови Сад.
- Пивац Т. (2004): **Туристичка атрактивност урбаних центара Бачке као значајног потенцијала развоја градског туризма**. Магистарска теза, Департман за географију, туризам и хотелијерство – ПМФ, Нови Сад.

JOVAN ROMELIĆ
TATJANA PIVAC
KRISTINA KOŠIĆ

S u m m a r y

TOURIST VALORIZATION OF THE OLD CITY CENTRE OF NOVI SAD ACCORDING TO THE HILLARY DU CROS MODEL

Urban town centre of Novi Sad, comprising the Square of Liberty, Zmaj Jovina Street and Dunavska Street, stands for a multi-functional and an attractive area equipped with multi-purpose and exceptional content, typical of this part of town.

It is considered high priority, in planning the sustainable development of cultural tourism for a certain destination, to conduct the tourist valorisation of cultural assets, i.e. the estimation of their value in terms of tourism, as this would enable the examination of their prospective role in tourism development.

Hillary du Cros introduced the process of tourist valorisation of a destination, cultural tourism sub-indicators and the levels of their gradation. The model which valorises both tourism and managing sectors of cultural assets, and renders the estimation of robustness of cultural assets to receive visitors is a complex and elaborated one.

After the analysis has been conducted, “nine-cell matrix of market attractiveness/robustness” represented by $M(i,j)$ ($i,j = 1,2,3$) is established. A cell is assigned to a cultural asset according to the ranking it obtained in the previous procedure.

The old town centre of Novi Sad, according to the matrix falls within the category $M(2, 3)$, therefore it is suitable for tourism development purposes within the destination and considered a highly important segment in the tourist offer of Novi Sad.

Furthermore, the conducted research has confirmed that the old town centre of Novi Sad has a significant share in domestic and foreign tourist visits, primarily due to cultural and historical importance of the objects situated there, neat and attractive ambience, etc. Calculations of these and other sub-indicators have shown that special attention should be paid to conservation and keeping the visits within optimal range with the aim of reducing the risk of damage to the preserved values and degradation of monumental values caused by either inappropriate maintenance or the building materials non-resistant to weathering. Therefore, the process of reconstruction, i.e. conservation needs to be conducted on a regular basis and pursue the competent expertise results which should indicate the appropriate level of robustness and select the periods of revitalization. Sub-indicators calculations specify that it is necessary to promote cultural assets more efficiently which also implies more appropriate and differentiated utilization of promotional instruments.